

Титаренко А. А.,

викладач кафедри англійської мови з методикою викладання
ДВНЗ «Криворізький національний університет»ГОДОНІМИ КРИВОГО РОГУ, ЩО РЕПРЕЗЕНТУЮТЬ
ПЕРСОНАЛІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗНАЧЕННЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню урбанонімного простору Кривого Рогу. Увагу зосереджено на одному з типів урбанонімів – годонімах. Розкрито лексико-семантичні особливості годонімів, мотивованих антропонімами. Виявлено й проаналізовано годоніми, що репрезентують персоналії вітчизняного значення.

Ключові слова: урбанонім, годонім, глорифікаційна семантика, антропонім, персоналії вітчизняного значення.

Постановка проблеми. Будь-яке місто та його простір є результатом зусиль і діяльності людини. Створення нових об'єктів міста потребує їх найменування. Як правило, ці найменування відповідають вимогам сьогодення, їх формування зумовлене історичними й культурними чинниками. Сукупність таких внутрішньоміських об'єктів, до яких належать вулиці, провулки, будинки, набережні та інші споруди утворює загальну й досить складну систему урбанонімного простору міста. Самі об'єкти отримують назву урбаноніми (від лат. urbanus — «міський»). В урбанонімному просторі для називання, ідентифікації, індивідуалізації, диференціації та локалізації використовуються власні назви вулиць, площ, мікрорайонів і районів, історичних місцевостей, фірм, компаній, торговельних закладів, підприємств (заводів, фабрик, громадських установ) тощо. У системі урбанонімів виділяється низка типів (онімів): годоніми (від грец. ὄδῆς – вулиця) – назви лінійних об'єктів у місті, зокрема проспектів, вулиць, провулків, проїздів, бульварів, набережних), агороніми (від грец. ἀγορά – площа) назви міських площ, ринків, плаців), хороніми ((грец. χώρα – край, країна) – назви районів, кварталів, парків, цвинтарів, фортець, островів, сторін) тощо [4]. Оскільки годоніми охоплюють широке коло урбанонімного простору, ми розглянемо саме цей тип урбанонімів.

Метою проведення цього дослідження є виявлення й аналіз годонімів Кривого Рогу, що репрезентують персоналії вітчизняного значення.

Дослідженню урбанонімного простору присвячені роботи низки науковців. Так, Р. Ляшенко досліджує загальну характеристику урбанонімів Кіровограда та, зокрема, стан урбанімікону міста в різні часові періоди з 18–20 ст. [3]; О. Негер розглядає характеристичний фактор розвитку урбанонімії та виділяє основні групи характеристичних урбанонімів, з'ясовує специфіку функціонування їх у Закарпатській області [6]; Т. Шмелева досліджує годоніми в складі урбанонімного простору. Автор визначає семантичні аспекти годонімів та їх ціннісно-конотативне й етимологічне значення [13] тощо.

Незважаючи на численну кількість досліджень урбанонімного простору міст, актуальним залишається питан-

ня про семантичні характеристики урбанонімів. Під час дослідження урбанонімного простору Кривого Рогу ми не виявили жодного комплексного дослідження з означеної теми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-географічна група урбанонімів Кривого Рогу представлена сукупністю назв на позначення лінійних об'єктів – годонімами. Більшість дослідників мають однакову позицію щодо визначення годонімів як власних назв лінійних топографічних об'єктів урбанонімного простору (вулиць, проспектів, бульварів, провулків, набережних). Зокрема, можна зазначити таких науковців, як М. Торчинський [12], Ю. Карпенко [2], В. Лучик [4], Н. Подольська [8], А. Мезенко [5] та ін.

На думку Л. Подберезкіної, годонім як назва вулиць, провулків, проспектів, набережних тощо належить безпосередньо до сфери урбанонімного ономастикону й утворюється під впливом суспільно-політичних реалій, тобто суспільно-значущого простору, та історико-культурних чинників [7, с. 87].

Т. Шмелева визначає годоніми як назви вулиць, оскільки саме вони становлять суттєву частину урбанонімного ономастикону. Дослідниця справедливо вважає, що годоніми виконують три основні функції: диференціююча, тобто здатність назви відрізнити цей об'єкт із низки інших; семантична – здатність повідомляти інформацію про об'єкт, семіотична – здатність містити в собі певні соціально, історично й культурно значущі смисли [13, с. 1]. У загальному семантичному просторі міста кожен урбанонім є частиною складної конфігурації взаємозв'язків. Цей семантичний простір формується впродовж тривалого історичного розвитку та під впливом дії різноманітних факторів – випадкових і закономірних, пов'язаних із виробничою діяльністю людини, історичними подіями в регіоні або країні тощо. Велику роль у формуванні урбанонімного простору міста відіграє фактор відбору, або селективний фактор: це вмотивований або мало вмотивований (невмотивований) відбір значень, сполучень слів, які використовуються під час називання тих чи тих об'єктів.

Дослідження годонімів як одного з типів урбанонімів Кривого Рогу свідчить про те, що годонімія міста склалася як цілісна система семантично і структурно мотивованих найменувань на позначення назв вулиць, провулків, бульварів. Найменування є своєрідним джерелом інформації про Кривий Ріг, оскільки вони розкривають історію, культуру, традиції та звичаї мешканців міста.

Аналіз лексичної системи годонімів Кривого Рогу дав змогу в межах цього типу урбаноніма виокремити такі лексико-семантичні групи: 1) годоніми-репрезентанти живої природи; 2) годоніми-репрезентанти неживої природи.

Годоніми-репрезентанти живої природи являють собою численну групу, яку представлено номенами з глорифікаційною семантикою, що мають стосунок до осіб, й номенами з естетичною семантикою, які представляють органічний світ.

Назви з глорифікаційною семантикою є складовою кожної урбанонімної системи. Специфіка подібних найменувань в урбанонімії полягає, по-перше, у великій питомій вазі назв-ушанувань в аналізованій групі, по-друге, у їх прозорості стосовно походження цих годонімних одиниць, по-третє, у специфічному підборі тематичних груп. Усі ці ознаки пов'язані з динамічністю годонімів і їх швидким реагуванням на суспільні зміни.

Панівними серед назв-ушанувань є найменування, базою для яких слугують антропоніми. У більшості урбанонімів відантропонімі назви означають присвійність, але для годонімів, що походять від власних назв людей, основним питанням при номінації стає не «чий?», а «на чю честь?». Звичай присвоювати топонімним об'єктам назви за особовими іменами своїми коренями сягає глибокої давнини, часів Давнього Єгипту й давніх греків. Утім, в урбанонімії цей тип назв з'явився значно пізніше.

Годоніми-репрезентанти осіб з глорифікаційною семантикою, мотивувальною базою для яких слугують антропоніми, становлять найбільшу підгрупу серед досліджуваних нами годонімів-репрезентантів живої природи. Їх виникнення пов'язане з актуалізацією ідеологічного мотиву в кінці XIX – на поч. XX ст. У Кривому Розі перші перейменування, після яких з'явилися глорифікаційні назви, відбулися у другій половині XIX ст. Відтоді цей тип найменувань швидко став домінуючим у системі урбанонімії. Слушно видається думка Р. Разумова, який зазначає: «... зі зростанням ролі держави в житті суспільства виникає необхідність пропаганди мети, завдань, політичних ідей наявного в країні суспільства, одним з елементів якої стало формування групи ідеологічних назв» [10, с. 169]. Цей процес відбувся не тільки в криворізькому чи власне українському урбаноніміконі, а й у топонімних системах інших країн.

Відповідно до того, яка ідея була закладена в процесі номінації та який вид суспільної діяльності первісно пропагувала та чи та назва, у підгрупі годонімів-репрезентантів осіб з глорифікаційною семантикою ми виокремили такі найменування: 1) назви, утворені на честь зарубіжних діячів; 2) назви на честь місцевих діячів; 3) назви на честь діячів вітчизняного значення.

У цій роботі ми зосереджуємо увагу на годонімах, що репрезентують персоналії вітчизняного значення.

Годоніми-репрезентанти персоналій вітчизняного значення становлять той прошарок назв, який засвідчує ступінь усвідомлення належності населення того чи того регіону до певного етносу й держави. З іншого боку, ці найменування відображають шкалу суспільних пріоритетів, цінностей та інтересів.

Найчисленнішою є підгрупа, яка об'єднує найменування на честь тих осіб, які зробили внесок у духовну сферу функціонування людства, а саме митців (вул. Гулака-Артемівського, вул. Дунаєвського, вул. Остапа Вишні, вул. Кропивницького, вул. Гребінки, вул. Вербицького, вул. Коцюбинського, вул. Грабовського, вул. Довженка вул. Лесі Українки, вул. Івана Франка, вул. Шевченка вул. Довженка, вул. Бажана, вул. Леонтовича, вул. Сковороди,

вул. Галана, вул. Тичини, вул. Панаса Мирного, вул. Стефаніка, вул. Сухомлинського, вул. Тичини, вул. Стеценка, вул. Юрчака та ін.). Практично забутими залишаються дисиденти, письменники-емігранти, імена, заборонені в радянські часи.

Другою за кількісними показниками підгрупою є годоніми, утворені на честь українських державних діячів та вчених (вул. Богомольця, вул. Яворницького, вул. Макаренка, вул. Сагайдачного, вул. Патона, вул. Федорова, вул. Богдана Хмельницького, вул. Амосова, вул. Поповича, вул. Шаблія та ін.). Це одна з підгруп, які в пострадянський час зазнали найбільшого оновлення. Потенційно вона належить до тих підгруп найменувань, що завжди оновлюватимуться. У той час як мистецтво проходить випробування століттями, політика, державна діяльність різних осіб постійно зазнаватиме переосмислення, що відповідно відбиватиметься на системі називання. Можна виділити такі тематичні центри цієї підгрупи:

1) назви на честь гетьманів, козацьких ватажків: вул. Сагайдачного, вул. Богдана Хмельницького;

2) назви на честь борців за українську державність: вул. Грушевського;

3) назви на честь науковців, громадських діячів: вул. Богомольця, вул. Патона.

Третій різновид формують назви на честь українських військових і партійних діячів (вул. Шаповалова, вул. Агафонова, вул. Тимошенка, вул. Шульги, вул. Сиволапа, вул. Федька, вул. Рибалки, вул. Волкова, вул. Будди тощо). Будучи відображенням заданої радянською політикою «воєнної тематики», ці найменування увіковічують передусім не українських, а саме радянських діячів, походженням з України, багато з яких були більшовиками й діяльність яких суперечила ідеї української державності, як-от, наприклад, вул. Щорса, вул. Боженка.

Висновки. Отже, годоніми Кривого Рогу, що репрезентують персоналії вітчизняного значення, мають демократичний, проукраїнський характер і відповідають ідеї української топонімної системи. Найдинамічнішою в цьому плані є підгрупа назв на честь державних діячів і науковців, найконсервативнішою – найменування, що увіковічують персоналії військовослужбовців і партійних діячів, а також митців. Перспективою подальшого дослідження стануть годоніми-репрезентанти зарубіжних персоналій та осіб локального значення.

Література:

1. Бухтіяров В.П. Енциклопедія Криворіжжя : у 2 т. / В.П. Бухтіяров ; уряд. В.П. Бухтіяров. – Кривий Ріг : ЯВВА, 2005. – Т. 1. – 2005. – 704 с.
2. Карпенко Ю.А. Топонимия Буковины : автореф. дисс. ... д-ра філол. наук / Ю.А. Карпенко; АН УССР, Отделение литературы, языка и искусствоведения. – Киев, 1967. – 41 с.
3. Ляшенко Р.О. Динаміка урбанонімії міста Кіровограда / Р.О. Ляшенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : library.kr.ua/kray/lyashenko.
4. Лучик В.В. Особливості становлення української урбанонімії / В.В. Лучик // Наукові записки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)». – Кіровоград : РВЦ КДПУ. – Вип. 44. – С. 3–4.
5. Мезенко А.М. Урбанонимия как язык культуры / А.М. Мезенко // Уч. зап. Таврич. нац. ун-та им. В.И. Вернадского. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». – Т. 24 (63). – № 2. – Ч. 1. – С. 388–392.

6. Негер О.Б. Характеристика об'єкта як позамовний чинник розвитку урбанонімів Закарпаття / О.Б. Негер [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naub.oa.edu.ua/2012/harakterystyka-obekta-yak-pozamovnyj-chnnyk-rozvytku-urbanonimiji-zakarpattya>.
7. Подберезкина Л.З. Языковая политика в топонимии: каким должно быть имя новой улицы? (на материале социологических опросов красноярцев) / Л.З. Подберезкина [Электронный ресурс]. – Режим доступу : Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences.
8. Подольская Н.В. Некоторые формы славянизации иноязычных топонимов (на материале Новгородской территории) / Н.В. Подольская // Географические названия. – М. : Географгиз, 1962. – № 58. – С. 220–228.
9. Поспелов Е. Персональные мемориальные названия / Е. Поспелов // Топонимия и общество. – М. : АН СССР, 1989. – С. 35–51.
10. Разумов Р. Идеологические названия в системе урбанонимов русского города XX века / Р. Разумов // Тезисы докладов 8-й конференции молодых ученых ; Ярослав. гос. пед. ун-т. – Ярославль, 2000. – С. 169–171.
11. Романюк М. Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. XX – поч. XXI ст. / М. Романюк. – Ужгород : Гражда, 2007. – 124 с.
12. Торчинський М.М. Денотатно-номінативна структура топонімікону української мови / М.М. Торчинський // Наук. вісник Чернівецьк. ун-ту : зб. наук. праць. Серія «Слов'янська філологія». – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359. – С. 376.
13. Шмелева Т.В. Современная топонимия : семантика и семиотика / Т.В. Шмелева // Лингвистическое краеведение. – Пермь : Издательство ПГПИ, 1991. – С. 33–37.

Титаренко А. А. Годонимы Кривого Рога, которые представляют персоналии отечественного значения

Аннотация. Статья посвящена исследованию урбанонимного пространства Кривого Рога. Внимание сосредоточено на одном из типов урбанонимов – годонимах. Раскрыто лексико-семантические особенности годонимов, мотивированных антропонимами. Выявлены и проанализированы годонимы, которые представляют персоналии отечественного значения.

Ключевые слова: урбаноним, годоним, глорификационная семантика, антропоним, персоналии отечественного значения.

Tytarenko A. Godonims of Kriviy Rih that represent personalities of national value

Summary. The article investigates urbanonimic space of Kriviy Rih. Attention is focused on godonims as a type of urbanonims. It discloses lexical-semantic features of godonims motivated by anthroponims. Godonims that represent personalities of national importance are identified and analyzed.

Key words: urbanonim, godnonim, glory semantics, anthroponim, personalities of national importance.